

DEMENCIJŲ TIPAI IR JŲ NEUROBIOLOGIJA

MEDICINOS PSICHOLOGĖ – PSICHOTERAPEUTĖ

INNA VIRŠILIENĖ

2025 09 22

APIBRĖŽIMAS

- Demencija – tai normalių pažintinių funkcijų: mąstymo, atminties ir samprotavimo, įgytas susilpnėjimas kuris trukdo kasdieniam žmogaus gyvenimui ir veiklai.
- Įgytas, nes pažintinės funkcijos buvo normalios iki sutrikimo, tačiau paveldimumo vaidmuo neatmestinas (pvz. Huntington'o chorėja).

Demencija serga milijonai žmonių ir ji vis dažnesnė senstant (maždaug trečdalis visų 85 metų ir vyresnių žmonių gali sirgti tam tikra demencijos forma), tačiau tai nėra normali senėjimo dalis.

PAŽINIMO SUTRIKIMO LYGIAI

- 1. Pažinimo susilpnėjimas: menkai veikiantis kasdienines veiklas, kartais pastebi tik pats asmuo, testais beveik neaptinkamas;
- 2. Nedidelis pažinimo sutrikimas : neigiamai veikia kasdienį asmens funkcionavimą, kartais pastebimas kitų, testų rezultatai rodo nedidelį nuokrypį 1-2 srityse (pvz: atmintis, dėmesys);
- 3. Vidutinis pažinimo sutrikimas : aiškiai pastebimas aplinkinių asmeniui veikiant, testų rezultatai rodo aiškų nuokrypį keliuose srityse;
- 4. Didelis pažinimo sutrikimas : asmuo negali dirbti, vairuoti, sunku pačiam tvarkytis namuose, testų rezultatai rodo didelį nuokrypį keliuose srityse, bet matomas funkcijų supratėjimas beveik visuose srityse (atmintis, dėmesys, žodinis sklandumas, kalba, erdviniai gebėjimai);
- 5. Labai didelis pažinimo sutrikimas : būtina 24 val./parą priežiūra, testų rezultatai rodo ženkliai problemas visuose ar beveik visuose srityse.

DEMENCIJOS POŽYMIAI IR SIMPTOMAI

- Demencijos požymiai ir simptomai atsiranda, kai sveiki smegenų neuronai (nervinės ląstelės) nustoja veikti, praranda ryšius su kitomis smegenų ląstelėmis ir miršta.

Priklausomai nuo demencijos tipo, požymiai ir simptomai gali skirtis:

- atminties praradimas;
- Pakitęs jutiminis suvokimas;
- sunkumai kalbėti, suprasti ir reikšti mintis arba skaityti ir rašyti;
- klaidžiojimas ir pasiklydimas pažįstamame rajone;
- sunkumai atsakingai elgtis su pinigais ir apmokėti sąskaitas;
- klausimų kartojimas;
- neįprastų žodžių vartojimas, kai kalbama apie pažįstamus daiktus;
- ilgiau užtrunka atlikti įprastas kasdienes užduotis;
- prarandamas susidomėjimas įprasta kasdiene veikla;
- haliucinacijos, iliuzijos ar paranoja;
- impulsyvus elgesys;
- nesirūpinimas kitų žmonių jausmais;
- pusiausvyros praradimas ir judėjimo sutrikimai.

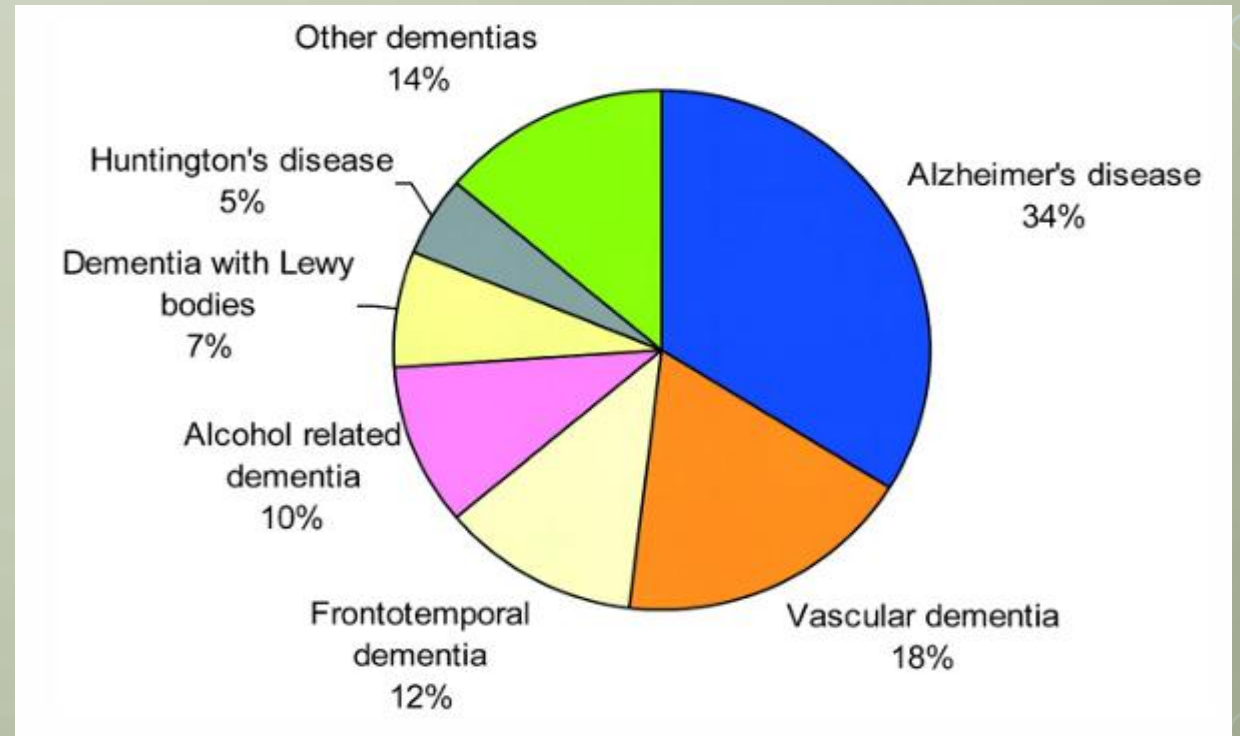
DEMENCIJŲ RŪŠYS IR JŲ DAŽNIS

Progresuojančios ir negrįžtamos demencijos rūšys:

- Alzheimerio liga
- Kraujagyslinė demencija
- Lewy kūnelių demencija
- Frontotemporalinė demencija
- Mišri demencija

Kiti su demencija susiję sutrikimai:

Huntingtono liga; išsėtinė sklerozė, galvos smegenų trauma, Creutzfeldto-Jakobo liga, Parkinsono liga, toksinė demencija.

ALZHEIMERIO LIGA (AL)

- Tik nedidelė Alzheimerio ligos atsiradimo priežasčių dalis yra susijusios su trijų genų mutacijomis, kurios gali būti perduodamos iš tėvų vaikams;
- Laipsniškas atminties praradimas yra labiausiai pastebimas iš visų AL simptomų. Ankstyvas ligos požymis yra susijęs su sunkumais prisiminti naujausius pokalbius ir įvykius;

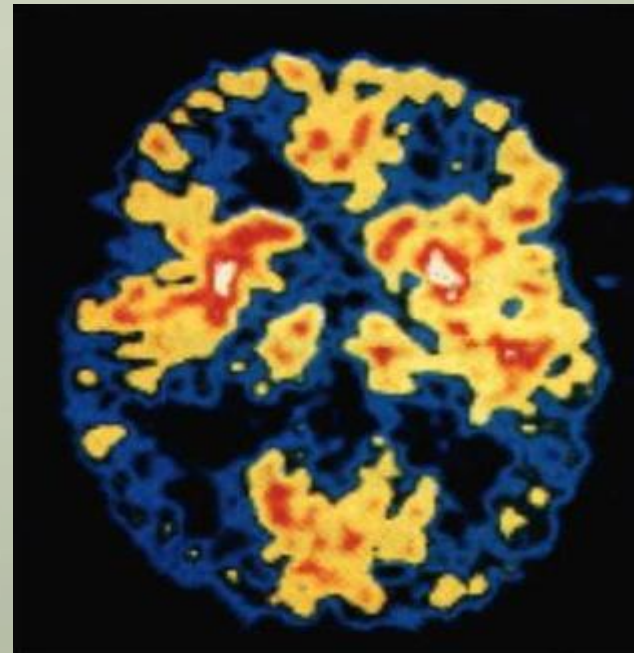
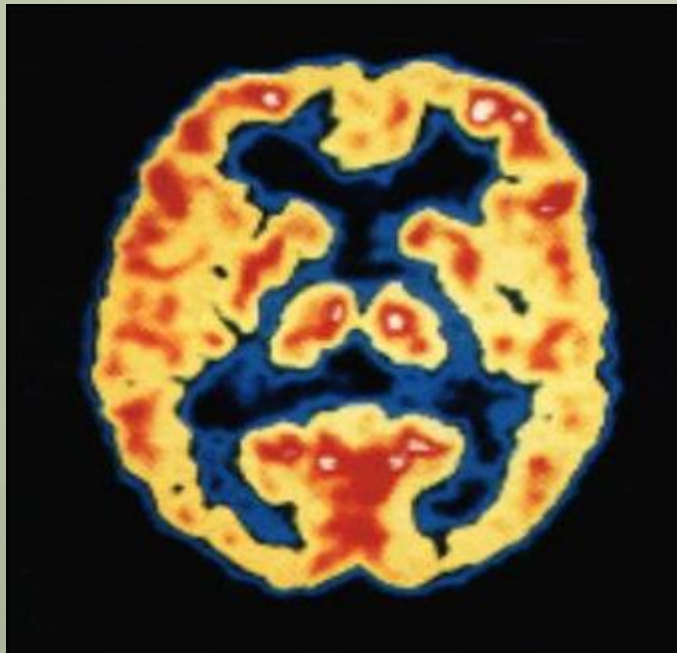
Alzheimerio liga sergančių pacientų smegenyse aptinkama baltymo (beta-amiloido) plokštelių sankaupų ir baltyminių (Tau baltymo) mazgų. Manoma, kad šie dariniai pažeidžia sveikus smegenų neuronus ir juos jungiančias skaidulas. Smegenyse prasideda degeneraciniai procesai;

- AL dažniausiai susergama sulaukus 60-70 metų, paplitimas koreliuoja su amžiumi. Tačiau ankstyvosios formos (genetiniai variantai) galimi ir nuo 40 metų;
- AL sudaro apie 35 proc. visų demencijų atvejų, bet ilgėjant vidutinei gyvenimo trukmei vis daugiau;
- 15 proc. AL būna kartu su kraujagysline demencija.

ALZHEIMERIO LIGA (AL). SMEGENŲ VEIKLOS PATOLOGIJA

Sveiko asmens (kairėje) ir AL pažeistų smegenų (dešinėje) veiklos aktyvumas

Mėlyna ir juoda – žemo aktyvumo sritys.

Smegenų skenograma gauta naudojant pozitronų emisijos tomografiją.

ALZHEIMERIO LIGOS (AL) STADIJOS

- 1. Pradinė stadija** (2-4 metai). Pirmieji atminties sutrikimo požymiai, įsiminimo problemos, kartais pasiklysta ar neranda daiktų; išsiblaškymas, apatija, miego sutrikimai, irzlumas, sunki diferencinė diagnostika nuo depresijos
- 2. Vidurinioji stadija** (3-7 m. nuo ligos pradžios). Atminties sutrikimai ryškesni, nebeprisimena išmoktų dalykų, sutrinka kitos pažintinės funkcijos (kalba), orientacija, klajojimas, susierzinimas, jau reikalinga pagalba
- 3. Paskutinioji (galutinė) stadija** (8-10 m. nuo ligos pradžios). Dideli pažintinės veiklos sutrikimai, prarandami adaptyvaus elgesio įgūdžiai, šlapimo ir išmatų nelaikymas, primityvūs (pvz. čiulpimo) refleksai

KRAUJAGYSLINĖ DEMENCIJA

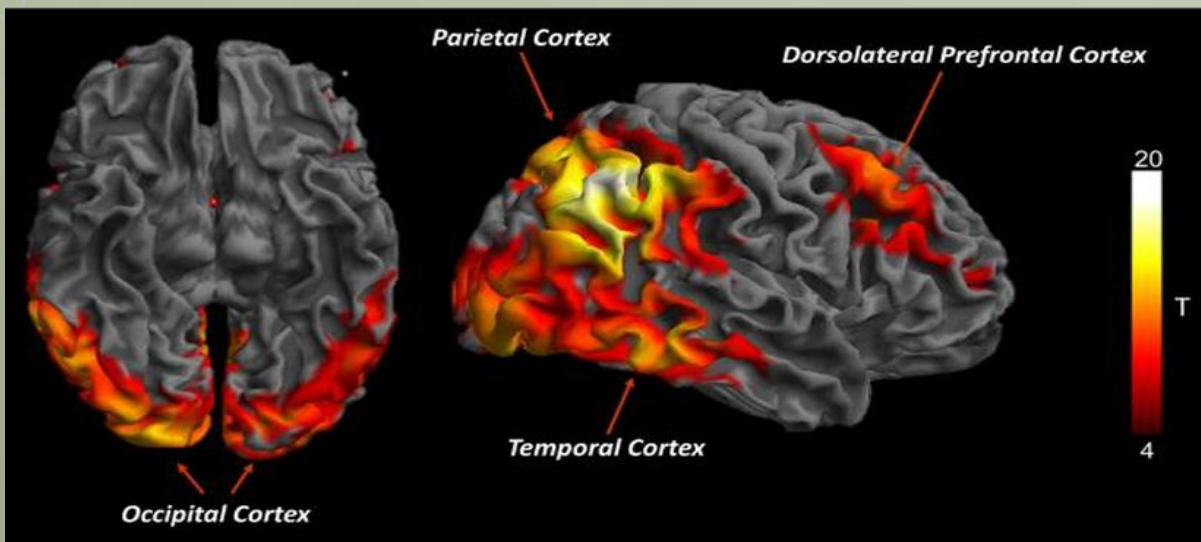
- Šio tipo demenciją sukelia kraujagyslių, kurios aprūpina smegenis krauju, pažeidimas. Amžius gali būti įvairus;
- Dažniausi kraujagyslinės demencijos požymiai yra sunkumai sprendžiant problemas, sulėtėjęs mąstymas, dėmesio ir organizuotumo praradimas, depresija, emocinis labilumas, afazijos, apraksijos, kalbos (disartrijs), rijimo (disfagija), burnos, veido raumenų ir liežuvio motorikos silpnumas. Šie požymiai paprastai būna labiau pastebimi nei atminties praradimas.

LEWY KŪNELIŲ DEMENCIJA

Lewy kūneliai - tai nenormalūs baltymo gumulėliai, panašūs į balionėlius, kurių rasta žmonių, sergančių Lewy kūnelių demencija, Alzheimerio ir Parkinsono ligomis smegenyse. Tai trečioji pagal dažnį progresuojančios demencijos rūšių.

Dažniausiai pasitaikantys požymiai ir simptomai yra šie: sapnų nuo realybės neatskyrimas, dalykų, kurių nėra, matymas (regos haliucinacijos), dėmesio sutelkimo, atminties problemos, miego sutrikimai, nuotaikos sutrikimai (depresija), sąmyšis. Kiti požymiai: nekoordinuoti arba lėti judesiai, drebulys ir rigidiškumas.

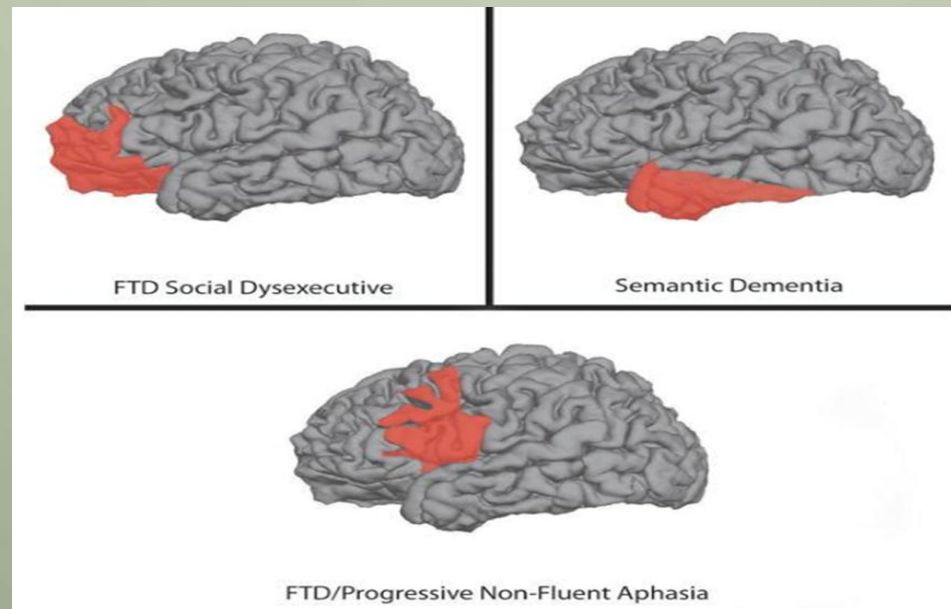

Sukelia atrofiją: momens ir smilkinių skiltyse, juostiniame vingyje ir gumbure.

FRONTOTEMPORALINĖ DEMENCIJA

Būdingas nervinių ląstelių ir jų jungčių suirimas priekinėje ir meninėje smegenų skiltyse. Šios sritys paprastai siejamos su asmenybe, elgesiu ir kalba. Dažniausiai pasitaikantys simptomai turi įtakos elgesiui, asmenybei, mąstymui, vertinimui, kalbai ir judesiams. Būdingas impulsyvumas, adaptyvaus elgesio įgūdžių ir empatijos silpnėjimas, valgymo sutrikimai.

Pasireiškia 40-60 metų amžiuje, anksčiau nei AL. Progresavimas greitesnis, didesnė genetinė rizika.

HUNTINGTONO LIGA

- Dėl genetinės mutacijos sukeltos ligos nyksta tam tikros nervų ląstelės galvos ir nugaros smegenyse. 50% tikimybė jei vienas iš tėvų turi. Požymiai ir simptomai, įskaitant stiprų mąstymo (pažinimo) įgūdžių pablogėjimą, paprastai pasireiškia apie 30-40 metų.

Būdinga:

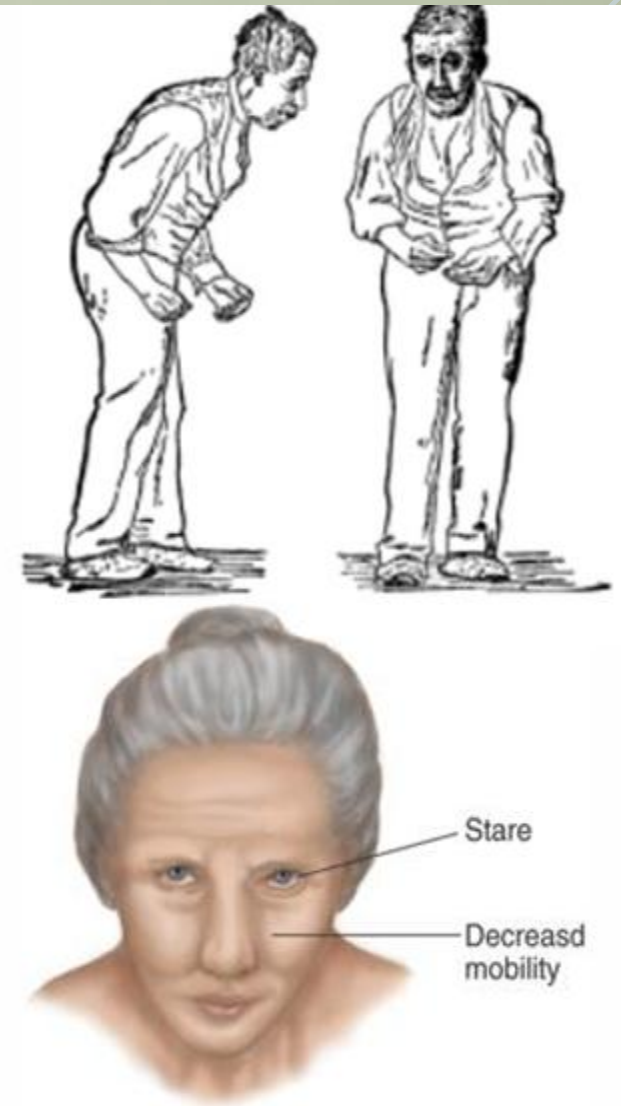
1. Motorikos sutrikimai (nevalingi judesiai, spastiškumas/rigidiškumas, kalbėjimo/rijimo sunkumai, kritimai, kliuvimai)
2. Psichiatriniai sutrikimai (asmenybės pokyčiai, depresija, nuotaikos svyravimai, minčių ir elgesio įkyrumai, haliucinacijos)
3. Pažintiniai sutrikimai (vykdomųjų funkcijų, darbinės atminties, vizuomotoriniai sutrikimai).

PARKINSONO LIGA

Parkinsono ligai būdingos disfunkcijos:

- 1) **Motorinės:** drebulys, sąstingis, judesių sulėtėjimas (bradikinezija), pozos nestabilumas, sutrikusi rašyba
- 2) **Psichiatrinės:** apatija, depresijos, nerimo simptomai, manija, miego (ypač REM) sutrikimai, galimos haliucinacijos;
- 3) **Pažintinės:** psichikos procesų sulėtėjimas, dėmesio, vykdomųjų funkcijų, vizuoerdvinio suvokimo, sutrikęs atgaminimas (betarpiškas ir uždelstas)

Eiga lėta, demencija vėlyvame amžiuje (apie 30% atvejų)

KAIP DIAGNOZUOJAMA DEMENCIJA?

- Svarbių duomenų apie demencijos riziką gali suteikti **asmens medicininės ir šeimos istorijos apžvalga**.
- **Kognityviniai ir neurologiniai tyrimai;**
- **Smegenų skenavimas: kompiuterinė tomografija (KT), magnetinio rezonanso tomografija (MRT), pozitronų emisijos tomografija (PET);**
- **Psichiatrinis įvertinimas;**
- **Genetiniai tyrimai** (gali padėti žmonėms sužinoti, ar jie turi pakitusių genų);
- **Galvos smegenų skysčio (CSF) tyrimai** (atliekama stuburo punkcija. Išmatavus CSF esančių baltymų ar kitų medžiagų kiekį, galima diagnozuoti Alzheimerio ligą ar kitas demencijos rūšis.
- **Kraujo tyrimai.** Dabar daugelis gydytojų, priklausomai nuo konkrečios valstybės galimybių, gali paskirti kraujo tyrimą beta amiloido - baltymo, kuris nenormaliai kaupiasi Alzheimerio liga sergantiems žmonėms - kiekiui nustatyti.

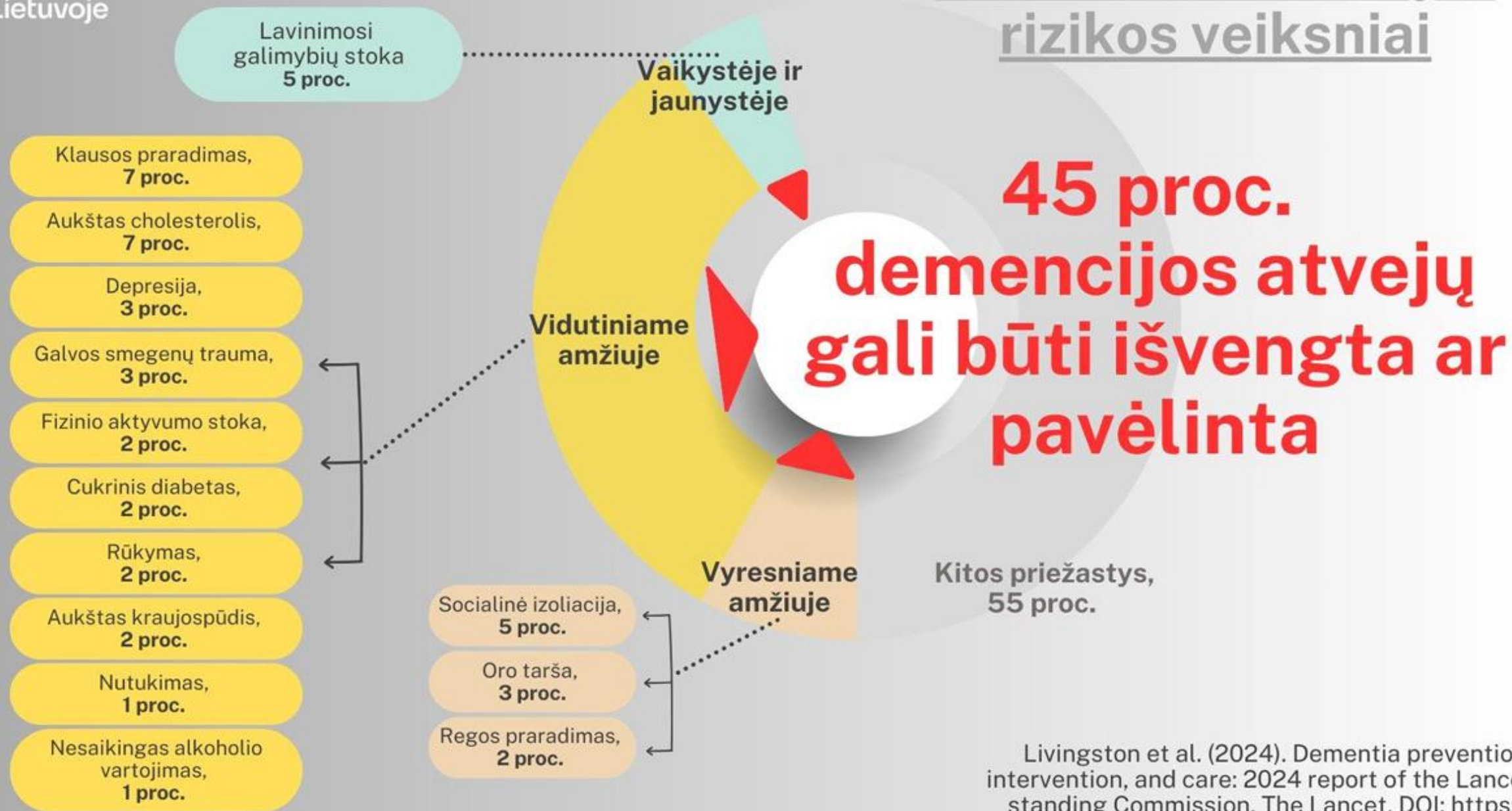
KODĖL REIKALINGA ANKSTYVOJI DEMENCIJŲ PATIKRA IR DIFERENCIACIJA?

- Ankstesnė diagnozė, galimybė prilėtinti ligos progresą
- Simptomų atpažinimas, iškomunikavimas šeimai padeda geriau suprasti situaciją, pagerina asmens savijautą ir šeimos santykius
- Simptomų žinojimas palengvina ligos valdymą, sumažina nežinomybę ir globėjo naštą
- Suteikia galimybę pasiruošti ateičiai, pagal simptomus paruošti aplinką ir priežiūrą
- Geresnė informacijos apie sveikatą ir gydymą komunikacija (parinktais būdais), šeimos įtraukimas
- Geresnis gydytojų rekomendacijų laikymasis, retesnės komplikacijos
- Didesnis įsitraukimas į sveikatinimo veiklas, jos tampa saugesnės
- Individualizuota pagalba pagal simptomus, nukreipimas tinkamiems specialistams ir soc pagalbai (lėšų optimizavimas), vairavimo klausimas
- Aptarti planus ateičiai (gydymui ir priežiūrai) kol asmuo dar gali iškomunikuoti savo norus
- Skausmo gydymas – dažnai ignoruojama

AR GALIMA DEMENCIJOS IŠVENGTI ?

Keičiami demencijos rizikos veiksniai

AČIŪ UŽ DĖMESĮ !

